

Elbistan Karahöyük Kazılarında Bulunan Eski Assur Stilinde Yapılmış Bir Silindir Mühür

*An Old Assyrian Style Cylinder Seal from the Elbistan Karahöyük
Excavations*

Bora UYSAL*

DOI: 10.58488/collan.1424924

Anahtar kelimeler: Kahramanmaraş, Elbistan Karahöyük, Assur Ticaret Kolonileri Çağı, Eski Assur, silindir mühür

Kahramanmaraş ili, Elbistan ilçesinin 10 km kuzeybatısında bulunan Elbistan Karahöyük, Karahöyük mahallesinin merkezindedir. Bölgedeki en büyük yerleşim yerlerinden biri olan bu höyük, bugünkü haliyle 450x300 m boyutlarında ve 21 m yüksekliğindedir. Elbistan Karahöyük'ün batı kenarında Hurman suyu akmakta ve bunun diğer kenarında da höyükle bağlantılı bir başka merkez olan Hamzatepe yer almaktadır. Bazı kesimleri kayalıklarla kaplı doğal bir tepe olan Hamzatepe, 380x380 m boyutlarında ve 48 m yüksekliğindedir. Elbistan ovasının güneybatı kesiminde ve Şar dağının kuzeyinde bulunan bu iki merkez, Ceyhan nehrine akan Hurman suyunun iki yanında konumlanmıştır.

Bu makalenin konusu oluşturan silindir mühür, 2022 yılı kazıları sırasında Kuzeydoğu yamacında yer alan O9 açmasındaki 8. tabakada yüzeye yakın bir seviyede ele geçmiştir. Bu nedenle bir tür yüzey bulunması olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Üzerinde boğa altarına tapma konusunun işlendiği Elbistan Karahöyük mührü, gösterdiği özellikler bakımından Kaniş-Karum II. tabakada karşımıza çıkan III. Ur geleneğinde yapılmış Eski Assur stili grubuna girmektedir.

Keywords: Kahramanmaraş, Elbistan Karahöyük, Assyrian Trading Colonies, Old Assyrian, cylinder seal

Elbistan Karahöyük is located in the centre of the Karahöyük neighbourhood, 10 km northwest of the Elbistan district of Kahramanmaraş province. The mound, one of the largest settlements in the region, in its present state measures 450 x 300 m in dimensions and 21 m in height. On the western edge of Elbistan Karahöyük flows the Hurman Stream, and on the other side is Hamzatepe, another centre connected to the mound. Hamzatepe, a natural hill covered with rocks in some parts, measures 380 x 380 m in dimensions and 48 m in height. Located in the southwestern part of the Elbistan Plain and north of Mount Şar, these two centres are on both sides of the Hurman Stream which flows into the Ceyhan River.

The cylinder seal of Elbistan Karahöyük, which is the subject of this study, was recovered close to the surface during the excavations in 2022 in Trench O9 on the northeastern slope in Level 8. It should therefore be regarded as a surface find. The cylinder seal, which depicts the worship of a bull altar, belongs to the group of Old Assyrian seals made in the tradition of Ur III and is known from the Kanish-Karum layer II.

Hakeme Gönderilme Tarihi: 24.01.2024 Kabul Tarihi: 07.11.2024

* Bora Uysal, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140, Sivas, Türkiye.
borauysal58@gmail.com. ORCID: 0000-0001-5427-4662

Kahramanmaraş ili, Elbistan ilçesinin 10 km kuzeybatısında bulunan Elbistan Karahöyük, Karahöyük mahallesinin merkezindedir. Bölgedeki en büyük yerleşim yerlerinden biri olan bu höyük, bugünkü haliyle 450x300 m boyutlarında ve 21 m yüksekliğindedir. Elbistan Karahöyük'ün batı kenarında Hurman suyu akmakta ve bunun diğer kenarında da höyükle bağlantılı bir başka merkez olan Hamzatepe yer almaktadır. Bazı kesimleri kayalıklarla kaplı doğal bir tepe olan Hamzatepe, 380x380 m boyutlarında ve 48 m yüksekliğindedir. Elbistan Ovası'nın güneybatı kesiminde ve Şar Dağı'nın kuzeyinde bulunan bu iki merkez, Ceyhan Nehri'ne akan Hurman suyunun iki yanında konumlanmıştır (Resim 1)¹.

Elbistan Karahöyük'teki ilk yerleşimin Erken Tunç Çağı'nda kurulduğu düşünülmektedir. Assur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit dönemleri boyunca bölgedeki büyük şehirlerinden biri olmalıdır. Bu durum Demir Devri için de geçerlidir. Gücünü kaybetmiş olmakla birlikte, yerleşim süreci Helenistik ve Roma Devri'nde de devam etmiştir.

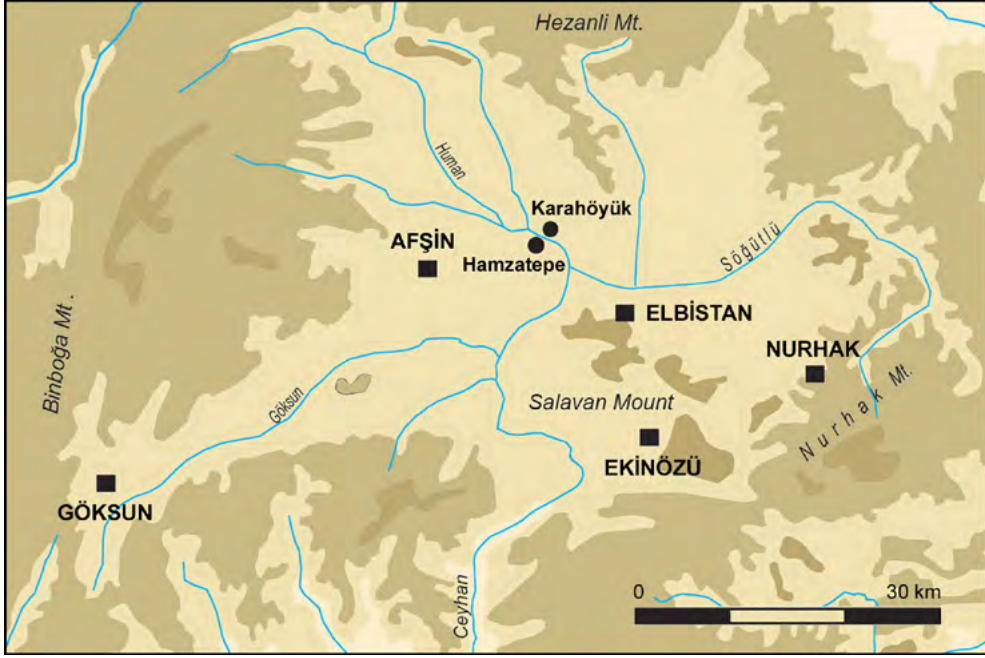
Elbistan Karahöyük'ün Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda önemli bir yerleşim olduğu tahmin edilmekle birlikte, günümüze kadar bu dönemin varlığını belirgin bir şekilde ortaya koyan tek eser, 1947 yılı kazısına ait Eski Suriye stilinde yapılmış bir silindir mühürdür. Söz konusu mühür, höyükte bulunduğunu ifade eden bir köylüden satın alınarak elde edilmiştir (Özgüç, Özgüç 1949: 41-42, lev. 48, 1). Ayrıca, 2018 yılında Hamzatepe'de yapılan kazılarda da yine Eski Suriye stilinde yapılmış bir silindir mühür ele geçmiştir (Uysal, Çifçi 2019: 413-414, res. 13).

Bu makalenin konusunu oluşturan silindir mühür de Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na aittir. Üzerinde boğa altlarına tapma konusunun işlendiği mühür, gösterdiği özellikler bakımından Kaniş-Karum II. tabaka'da karşımıza çıkan III. Ur geleneğinde yapılmış Eski Assur stili grubuna girmektedir. 2022 yılı Elbistan Karahöyük kazıları sırasında bulunan bu mühür, Kuzeydoğu yamacında yer alan O9 açmasındaki 8. tabakada yüzeye yakın bir seviyede ele geçmiştir (Resim 2). 8. tabakanın tarihlendirilmesi henüz kesinleşmemiş olmakla birlikte², bulunan mührün bu tabakadan daha eski bir döneme ait olduğu belirgindir. Dolayısıyla bir tür yüzey buluntusu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Yeşilimsi renkte bir taştan yapılmış mührün yüksekliği 2 cm, çapı 0.95 cm, delik açıklığı 0.4 cm ve ağırlığı da 3 gr olarak ölçülmüştür (Resim 3-4).

Bilindiği gibi, Assur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan itibaren Mezopotamya kökenli bir

¹ Elbistan Karahöyük ve Hamzatepe kazıları, 2021 yılından itibaren Türk Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından desteklenmektedir.

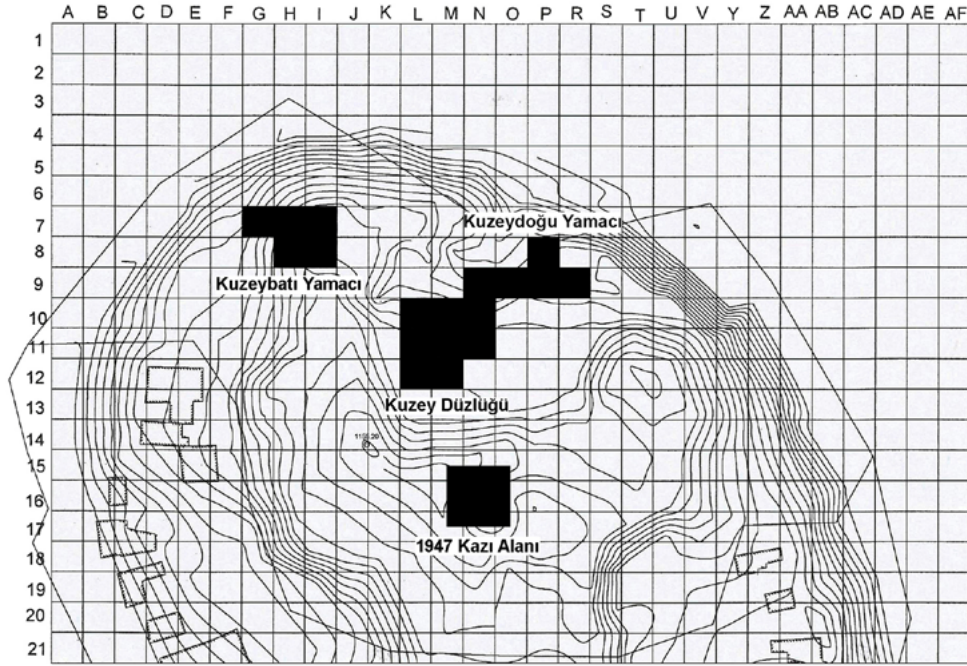
² Elbistan Karahöyük Kuzey düzlüğü ve Kuzeydoğu yamacı kazılarında açığa çıkarılan 5-7. tabakalar Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir. Şimdiye kadar belirlenen en eski tabaka olan 8. tabaka N9 açmasında ilk kez kazıldığı zaman, bu tabakanın Geç Tunç Çağı tabakalarının sayısını bir artıracığı ya da Orta Tunç Çağı'nın son tabakası olacağı düşünülmüştür (Uysal, Çifçi 2021: 102). Daha sonra, 8. tabakadan alınan bir örneğe ait radyokarbon analiz sonucunun bilgi verilmeden kalibre edilmemiş bir şekilde gönderilmesi, tabakanın Geç Tunç Çağı'na ait olduğu şeklinde değerlendirilmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, söz konusu örneğin kalibre edilmiş sonucu Orta Tunç Çağı'nın son dönemine ait olduğunu göstermektedir. 8. tabakanın kesin tarihlendirilmesi için, bu tabakanın yeni açmalarda kazılması ve yeni radyokarbon analiz sonuçlarının alınması beklenmektedir.

Figür 1. Elbistan Karahöyük'ün coğrafi konumu

mühür türü olan silindir mühürler Orta Anadolu Bölgesi'nde de kullanılmaya başlanmıştır. Yaşanan süreç içinde Eski Assur stili, Eski Babil stili ve Eski Suriye stili gibi yabancı stil gruplarına ek olarak, bir süre sonra Anadolu stili de ortaya çıkmıştır (Özgüç 1968: 21-23; Özkan 2022: 40-59). Bu gruplar içinde konumuzu ilgilendiren Eski Assur stili, başta Kültepe olmak üzere Anadolu'daki merkezlerden ele geçen mühür ve mühür baskıları sayesinde tanınmaktadır. Bunun nedeni Assur şehirlerinde yapılan kazılarda Eski Assur dönemine ait tabakaların yeteri kadar kazılamamış olmasıdır. Özellikle Mezopotamya kökenli stil gruplarına ait mühürlerde yaygın olan konu tapma sahneleridir. Çizgisel bir stil olan Eski Assur stilinde, antropomorfik biçimde oturur vaziyette gösterilmiş tanrıların huzurunda yapılan tapma sahnelerinin yanı sıra, boğa altarı karşısında yapılan tapma sahneleri de vardır. Bununla birlikte, boğa altarnın oturan tanrının arkasında yer aldığı ya da tapınan figürlere eşlik eder vaziyette işlendiği örneklerin sayısı daha fazladır. Boğa altarıyla ilgili konular, nadir olmakla birlikte Eski Suriye ve Anadolu stili mühürlerinde de görülebilmektedir (Özkan 1991: 6-13; 2022: 42).

Elbistan Karahöyük mührü üzerindeki tasvir alanı, üstte sağ tarafında kesinti bulunan bir kontur çizgisiyle sınırlandırılmıştır. Buna karşılık altta bu tür bir çizgi yoktur. Mührün yaklaşık yarısından itibaren, sağ tarafta üstte sola dönük bir boğa altarı ve arkasında bir nokta, ortadaki yatay bir çizgiden sonra, altta sola dönük bir aslan ve arkasında sekiz köşeli bir yıldız yer almaktadır. Nokta ve yıldız bulundukları alanın sağ üst kısmına yerleştirilmiştir. Üst kontur çizgisinde görülen kesinti, boğa altarnın bulunduğu bölümdedir. Sol tarafta ise yüzleri boğa altarı ve aslana dönük olarak ayakta durur vaziyette yapılmış,

Figür 2. *Elbistan Karahöyük Kazısı'nın topografik haritası ve kazının güncel durumu*

tapınan üç erkek figür vardır.

Şematik bir biçimde yapılmış olan boğanın gövdesi dikdörtgen şeklindedir. Bu gövde yatay bir çizgiyle ikiye bölünmüş ve yatay çizgiyi kesen çok sayıda dikey çizgiyle bir tür kafes görünümü verilmiştir. Sırtın arkaya daha yakın kısmında koni şeklinde bir yükselti bulunmaktadır. Boynuzları cepheden, iri bir çıkıntı halindeki burnu, yüzü ve sol kulağı profilden gösterilmiştir. Kuyruğu belirtilmemiştir. Birer ön ve arka bacağın gövdenin ön ve arkasında boydan boya yapılmasına karşılık, diğer iki bacak alt kısımda iki kısa uzantı halindedir. Çıkıntı şeklinde olan ayakların arka kısımları da kısa çıkıntılıdır. Boğa altarının arkasında, sağ üst kısımda bulunan noktanın bilinen bir anlamı yoktur.

Boğa altarını tapılan, koruyan ve tanrı sembolü olarak üç gruba ayıran değerlendirmeye göre (Özgüç 2006: 13), Elbistan Karahöyük mührünün tapılan gruba girdiği açıktır. Boğa altlarına tapma sahnesi Eski Assur stiline özgü bir konu olmakla birlikte, bu stilin etkisi nadir olarak Eski Suriye ve Anadolu stillerinde de görülebilmektedir. Boğa altarının kökeni ve ne anlam ifade ettiği konusunda ileri sürülmüş çeşitli görüşler bulunmakla birlikte, içlerinde en mantıklı olanı Assur kökenli olduğu, tanrı Assur'u, Assur şehrindeki Assur tapınağını ya da bu tapınakta bulunan altarı temsil ettiği yönündeki düşüncedir (Özkan 1991: 29-31; 2022: 42).

Aslan figürü de şematik olmakla birlikte, boğa altlarına göre daha doğal işlenmiştir. Ağzı açık ve adeta kükrer vaziyettedir. Ayakta duran hayvanın bacaklarında bir hareket ifadesi yoktur. Pençeleri birer çıkıntı halindedir. Yeleleri ve bacak tüylerinin bir kısmı belirtilmiştir. Yukarıya kaldırdığı kuyruğu hafif öne uzatılmıştır. İkonografik bakımdan aslan

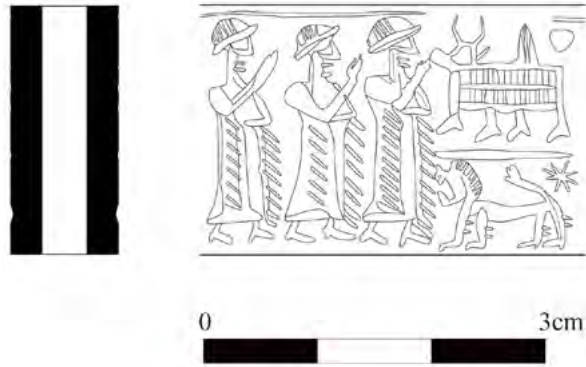
figürü daha çok tanrıça İştâr ile ilişkili bir hayvandır (Hrouda 1957-1971: 487; Black, Green 1992: 118-119). Aslanın sağ üst kısmında yer alan sekiz köşeli yıldız da yine tanrıça İştâr ile bağlantılı bir semboldür (Hrouda 1957-1971: 485; Black, Green 1992: 169-170).

Erkek figürleri her bakımdan birbirlerinin aynısıdır. Yüz ve bacakların profilden işlenmesine karşılık, gövdeleri büyük ölçüde cepheden gösterilmiştir. Şematik bir yapıda olan yüzler, baş çıkıntısı üzerinde bulunan üçgen şeklinde iri bir burun ve iki paralel çizgiden oluşan dudaklardan ibarettir. Sağ kollar saygı pozunda yukarı kaldırılmıştır. Sol kollar ise bel hizasında vücuda doğru bükülmüştür. El detayları belirgin değildir. Sağ bacaklar önde olmak üzere adım atar vaziyette oldukları görülmektedir. Çıkıntı şekline olan ayakların topukları da birer kısa çıkıntı halindedir. Başlarında bulunan yarım daire biçimli başlıkların üst kısmında dikey taramalar vardır. Giyindikleri ayak bileklerine kadar inen uzun elbiselerin üstü, sağ aşağıya dönük diyagonal çizgilerle taranmıştır.

Elbistan Karahöyük mühründe olduğu gibi, üzerinde boğa altarına tapma konusunun işlendiği III. Ur geleneğinde yapılmış Eski Assur stilindeki mühürlerin benzerlerine bakıldığı zaman, genellikle mühür baskılarından ibaret olan bu örneklerin sayısının fazla olmadığı görülmektedir. Elbistan Karahöyük mührünün kompozisyon bakımından en yakın benzeri olan Kaniş-Karum'dan ele geçmiş bir mühür baskısında, sağ tarafta üstte boğa altarı, ortada çizgi, altta aslan, bunların karşısında tapınan üç erkek figürü ve mührün bir kenarında dik duran bir yılan işlenmiştir (Kültepe kazısı: Özkan 1991: lev. 15: 58; Özgüç 2006: lev. 60: CS 647). Diğer örneklerde yapılan figürler, bunların sayıları, detayları ve doldurma motiflerinde farklılıklar vardır (Yale Üniversitesi koleksiyonu: Stephens 1944: lev. 84: f; Lewy 1937: lev. 235: 77; Özkan 1991: lev. 14: 53; Kayseri Müzesi Kültepe

Figür 3. Elbistan Karahöyük silindir mühür ve baskısı

Figür 4. Elbistan Karahöyük silindir mührü ve baskısının çizimi

tabletleri: Hrozný 1952: lev. 74: 76a Ka. 930; Özkan 1991: lev. 15: 59; Heidelberg Üniversitesi koleksiyonu: Kienast 1960: lev. 8: 29; Özkan 1991: lev. 15: 60a; Eski Şark Eserleri Müzesi Kültepe tabletleri: Matouš 1962: lev. 102: Ka. 404, 128: Ka. 646; Özkan 1991: lev. 14: 56; Kültepe kazısı: Özkan 1991: lev. 14: 54-55, 57, 15: 60; 2022: res. 45: ikinci sıra ikinci çizim; Özgüç, Tunca 2001: lev. 3: CS 20, 12: CS 65, 13: CS 75; Özgüç 2006: lev. 20: CS 75, 14: CS 330, 26: CS 395, 27: CS 398, 31: CS 427, 34: CS 452, 41: CS 511, 44: CS 528, 48: CS 554, 50: CS 570, 52: CS 582, 58: CS 624, 59: CS 639, 72: CS 20, 78: CS 777). Boğa altlarına tapma konusu, Kaniş-Karum II. tabaka çağdaş sanatların etkisinde yapılmış Eski Assur stilindeki mühürlerde de devam etmiş olmakla birlikte, öncekine göre hem oldukça farklılaşmış, hem de sayıları daha da azalmıştır (Yale Üniversitesi koleksiyonu: Clay 1927: lev. 82: a; Buchanan 1981: res. 1146b; Özkan 1991: lev. 31: 125; Kültepe kazısı: Özgüç 1989: lev. 88: 5, 89: 6; Özkan 1991: lev. 31: 123-124, 126). Kaniş-Karum Ib yapı katında, II. tabaka geleneğini devam ettiren Eski Assur stilinde ise çok nadir görülmektedir (Kültepe kazısı: Özgüç 1968: lev. 24: B; Özkan 1991: lev. 38: 151).

Kaniş-Karum II. tabaka'da karşımıza çıkan III. Ur geleneğinde yapılmış Eski Assur stilinde, boğa altlarına tapma konusunun mühür halinde bulunan nadir bir örneği olan Elbistan Karahöyük mührü, bu temanın işlendiği en güzel mühürlerden biri olmasının yanı sıra, Elbistan Karahöyük'te Assur Ticaret Kolonileri Çağı tabakalarının bulunduğunu da ortaya koyan şimdiye kadar ele geçen en geçerli kanıttır.

Kaynakça

Black, J.A., Green, A., Rickards, T. 1992

Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia. An Illustrated Dictionary, University of Texas Press, Austin.

Buchanan, B., Hallo, W.W., Kasten, U. 1981

Early Near Eastern Seals in the Yale Babylonian Collection, Yale University Press, New Haven.

Clay, T. A. 1927

Letters and Transaction from Cappadocia, Yale University Press, New Haven, Humphrey Milford Oxford University Press, London.

Hrouda, B. 1957-1971

Göttersymbole und -attribute. A. Archäologisch. II. Syrien/Palästina, *Reallexicon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie 3: Fabel-Gyges und Nachtrag*, E. Ebeling, B. Meissner, E. Weidner, W. von Soden (ed.), De Gruyter, Berlin, New York: 490-495.

Hrozný, B. 1952

Inscriptions Cunéiformes du Kultépé 1, *Inscriptions cunéiformes du Kultépé*, Praha.

Kienast, B. 1960

Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel, De Gruyter, Berlin.

Lewy, J. 1937

Tablettes Cappadociennes du Louvre 3, Paul Geuthner, Paris.

Matouš, L. 1962

Inscriptions Cunéiformes du Kultépé 2, Editions de l'Academie tchecoslovaque des sciences, Praha.

Özgüç, N. 1968

Kaniş Karum Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları. Seals and Seal Impressions of Level Ib from Karum Kanish, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- 1989

Bullae from Kültepe, *Tahsin Özgüç'e Armağan. Anatolia and the Ancient Near East, Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, K. Emre, B. Hrouda, M. Mellink ve N. Özgüç (eds), Türk Tarih Kurumu, Ankara: 377-405.

- 2006

Kültepe-Kaniş/Neša. Yerli Peruva ve Aşşur Imitti'nin Oğlu Asurlu Tüccar Uşur-ša-Iştar'ın Arşivlerine Ait Kil Zarfların Mühür Baskıları. Seal Impression on the Clay Envelopes from the Archives of the Native Peruva and Assyrian Trader Uşur-ša-Iştar Son of Aşşur Imitti, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Özgüç, T., Tunca, Ö 2001

Kültepe-Kaniş. Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullalar. Sealed and Inscribed Clay Bullae, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Özgüç, T., Özgüç, N. 1949

Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947. Ausgrabungen in Karahöyük, Bericht über die im Auftrage der Türkischen Geschichts-Kommission im 1947 durchgeführten Ausgrabungen, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Özkan, S. 1991

Kültepe Mühür Baskılarında Eski Assur Üslubu, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

- 2022

Eski Anadolu Mühür Sanatı, Akademisyen Kitabevi, Ankara.

Stephens, F. J. 1944

Old Assyrians Letters and Business Documents, Babylonian Inscriptions in the Collection of James B. Nies, Yale University, Vol. IV, Yale University Press, New Haven, Humphrey Milford Oxford University Press, London.

Uysal, B., Çifçi, A. 2020

Elbistan Karahöyük Kazısı 2018, 41. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara: 411-421.

- 2021

Elbistan Karahöyük and Hamzatepe Excavations 2015-2020: A Hittite Settlement and Cemetery in the Elbistan Plain. *The Archaeology of Anatolia 4, Recent Discoveries (2018-2020)* S. R. Steadman, G.McMahon (eds), Cambridge Scholars Publishing, Newcastle: 96-107.